

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Історичний факультет

Кафедра історії Центральної та Східної Європи

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник декана з науково-педагогічної
та навчальної роботи
Тарас ПШЕНИЧНИЙ
« 08 » 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія Східної Європи та Росії

для студентів

галузь знань **03 Гуманітарні науки**
спеціальність **032 Історія та археологія**
освітній рівень **перший (бакалаврський)**
освітня програма **Краєзнавство, екскурсознавство та історико-культурний туризм**
вид дисципліни **обов'язкова**

Форма навчання **денна**
Навчальний рік **2021/2022**
Семестр **4**
Кількість кредитів ECTS **3**
Мова викладання, навчання
та оцінювання **українська**
Форма заключного контролю **залік**

Викладачі: Мордвінцев В'ячеслав Михайлович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи,
Ляпіна Олена Валеріївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи

Пролонговано: на 20 ~~20~~ 2023 н.р. « 08 » 2021 р.
(підпис, ПІБ, дата)

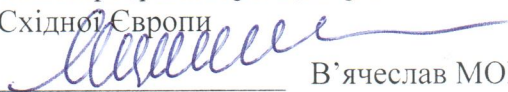
на 20 ~~18~~ 2024 н.р. « 08 » 2021 р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробники: Мордвінцев В'ячеслав Михайлович, доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії Центральної та Східної Європи;
Ляпіна Олена Валеріївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
історії Центральної та Східної Європи

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри історії Центральної та
Східної Європи

В'ячеслав МОРДВІНЦЕВ
(підпис)

Протокол № 8 від «24» червня 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «26» серпня 2021 р. № 7

Голова науково-методичної комісії Наталія ТЕРЕС

«26» 06 2021 р.

ВСТУП

1. Мета дисципліни – ознайомити студентів з особливостями історичних процесів, що відбувалися на теренах Східної Європи та Росії; показати закономірності суспільного розвитку в Східній Європі; продемонструвати роль об'єктивного і суб'єктивного факторів в історії суспільного прогресу.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати* основні події й головних дійових осіб в історії Східної Європи та Росії
2. *Вміти* працювати з комплексом давніх джерел; вести самостійні дослідження в межах дисципліни, структурувати історичну інформацію.
3. *Володіти елементарними навичками* джерельної критики, історичного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями.

3. Анотація навчальної дисципліни: Ознайомлення з базовими джерелами та історіографією історії Східної Європи, поєднання теоретичних знань про періоди європейської історії з конкретно-історичними аспектами вивчення поступу регіону. Визначення і характеристика основних етапів розвитку східноєвропейського регіону, розкриття ключових проблем суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, ролі і місця видатних історичних осіб. Аналіз найважливіших подій та явищ історії Росії в контексті світової історії та культури.

4. Завдання (навчальні цілі): виробити у студентів вміння аналізувати й узагальнювати історичний матеріал, оцінювати найважливіші події та явища історії Східної Європи в контексті світової історії; навчити студентів зіставляти історичні процеси з епохами; виробити вміння знаходити і критично аналізувати потрібну інформацію з минулої історії Росії; сформувати навички застосовувати набуті знання в процесі викладання історичних дисциплін, а також для прогнозування суспільних процесів.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> основні періоди історії Східної Європи, їх особливості	<i>Лекція, семінарське заняття</i>	<i>Усне опитування</i>	5%
1.2	<i>Знати</i> закономірності суспільного розвитку Східної Європи	<i>лекція</i>	<i>Контрольна робота 1</i>	5%
1.3	<i>Знати</i> визначальні події та явища історії східноєвропейського регіону	<i>Лекція, семінарське заняття</i>	<i>Усне опитування</i>	7%
1.4	<i>Знати</i> базовий понятійний апарат	<i>Лекція, семінарське заняття</i>	<i>Усне опитування, контрольна робота 2</i>	10%
2.1	<i>Вміти</i> аналізувати й узагальнювати історичний матеріал, оцінювати найважливіші події та явища історії Східної Європи в контексті світової історії	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>Реферат</i>	10%
2.2	<i>Вміти</i> аналізувати процеси становлення та розвитку російської держави	<i>Семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Усне опитування, контрольна робота 1</i>	10%
2.3	<i>Вміти</i> виділяти і характеризувати регіональні особливості історичного розвитку Східної Європи	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота 2</i>	5%
2.4	<i>Вміти</i> аналізувати тенденції зовнішньої політики Росії в різні історичні періоди	<i>Семінарське заняття</i>	<i>Усне опитування</i>	10%
2.5	<i>Вміти</i> оцінювати сучасні процеси розвитку східноєвропейського регіону з урахуванням історичного досвіду	<i>Самостійна робота</i>	<i>Реферат</i>	5%

2.6	<i>Вміти</i> встановити причинно-наслідковий зв'язок в окремих подіях історії Східної Європи	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Залік</i>	6%
2.7	<i>Вміти</i> з'ясувати причини, умови, простежити хід, визначити головні рушійні сили історії Східної Європи та Росії	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Залік</i>	10%
3.1	<i>Вміння</i> вести дискусію з професійних питань, ґрунтуючись на основному тематичному джерельному та історіографічному матеріалі усно та письмово	<i>Семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Усне опитування, реферат</i>	5%
4.1	<i>Спроможність</i> аргументувати власну точку зору в процесі обговорення тем курсу, винесених для опанування	<i>Семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Усне опитування, залік</i>	12%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни Програмні результати навчання <i>(з опису освітньої програми)</i>	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	3.1	4.1
ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний період або проблему (в тому числі з краєзнавства, історико-культурного туризму та екскурсійної справи).	+	+	+			+		+		+	+	+	+
ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	
ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.	+	+	+				+		+			+	

7. Схема формування оцінки. Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінару, під час усних опитувань); бали, отримані за самостійну роботу (за виконання рефератів); бали, отримані під час поточного контролю (модульні контрольні роботи), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку) (а саме за розгорнуті відповіді на загальні питання).

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота 1: РН 1.2, 2.3 – 10 балів /6 балів*.

Контрольна робота 2: РН 1.5, 2.4 – 10 балів /6 балів.

2. Реферат 1: РН 2.1 – 10 балів / 6 бали.

Реферат 2: РН 2.5, 3.1 – 10 балів / 6 балів.

3. Робота під час семінарських занять 1 ЗМ: РН 1.1, 1.4, 2.2, 2.3, 3.1 – 20 балів/ 12 балів.

Робота під час семінарських занять 2 ЗМ: РН 1.2, 1.3, 2.4, 4.1 – 20 балів /12 балів.

*максимальний бал/пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – залік: РН 2.6, 2.7, 4.1;

- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 20 балів;

- Оцінюються такі результати навчання студента як вміння встановити причинно-наслідковий зв'язок в окремих подіях історії країн Східної Європи другої половини XVIII – початку ХХ ст., знання базової термінології, основних джерел й історіографії, діячів указанного періоду, вміння з'ясувати причини, умови, простежити хід, визначити головні рушійні сили історії Східної Європи та Росії, регіональні особливості розвитку регіону.

- форма проведення заліку – усна, види завдань – питання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень оцінки, за якої залік вважається складеним – 12 балів.

Необхідна умова допуску до заліку: студент не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше, ніж 40 балів (критично-розрахунковий мінімум).

Рекомендований мінімум допуску до заліку 48 балів.

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів (усні опитування); бали, отримані за модульні контрольні роботи (розгорнуті відповіді); бали, отримані за самостійну роботу (за підготовку рефератів), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку), а саме: за виконання запропонованих завдань.

(Зразки завдань для модульних контрольних робіт, тематику рефератів, питання та завдання підсумкового контрольного опитування див. Навчально-методичний комплекс з даної дисципліни).

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-5, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 6-10.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування, реферати) і підсумкове оцінювання (залік).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 80 балів; підсумкове оцінювання (залік) – максимум 20 балів.

Змістовий модуль 1 Східна Європа та Росія (X ст. – середина XVIII ст.)			Змістовий модуль 2 Східна Європа та Росія (др.пол. XVIII – поч. XX ст.)			Залік
40 залікових балів (максимум)			40 залікових балів (максимум)			20 балів (максимум)
Самостійна робота	Семінари	Модульний контроль	Самостійна робота	Семінари	Модульний контроль	
10 (максимум)	20 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	20 (максимум)	10 максимум	

Упродовж семестру оцінюється робота студента під час кожного семінарського заняття (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінарського заняття студент має можливість досягти від 0 до 5 балів. Критеріями оцінювання роботи студента під час практичного заняття є:

- повнота розкриття питання, логіка викладення 1 бал;
- опис явищ, наведення належних прикладів, порівняння 1 бал;
- використання основної і додаткової літератури 1 бал
- культура мовлення, використання спеціальної термінології 1 бал;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 1 бал.

Реферат студент подає викладачеві на останньому семінарі Змістового модулю 1, зокрема Реферат 1 (перший тиждень березня), останньому семінарі змістового модуля 2, зокрема Реферат 2 (останній тиждень травня). Критеріями оцінки самостійної роботи ЗМ1 є:

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція, акуратно оформлена робота 10-9 балів;
- тема розкрита достатньо, є несуттєві помилки у використанні наукової термінології, порушена логіка викладу 8-6 балів;
- тема розкрита неповно, фрагментарно 5-4 бали
- реферат суто компілятивного рівня 3-2 бали;
- розкритий лише окремий аспект 1 бал.

Критеріями оцінки самостійної роботи ЗМ2 є:

- глибоке розкриття проблеми, наявні аналітичні міркування, відображена власна позиція, наведені відповідні приклади 10-9 балів;
- тема розкрита достатньо, є несуттєві помилки у використанні наукової термінології, порушена логіка викладу 6-8 балів;
- тема розкрита, але наявні окремі фактологічні помилки, використано мінімум рекомендованої літератури 5 балів
- тема розкрита неповно, фрагментарно 4 бали
- реферат суто компілятивного рівня 2-3 бали;
- розкритий лише окремий аспект 1 бал.

Після завершення відповідного Змістового модулю проводяться **контрольні роботи**, зокрема Контрольна робота 1 (перша декада березня), Контрольна робота 2 (друга декада травня).

Участь студентів в контрольних заходах обов'язкова. МК проводиться у письмовій формі. Завдання контрольної роботи ЗМ1 містить 2 запитання, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 5 балів. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за МК1, МК2 – 10 балів. Студент, який не виконав вимоги по самостійній роботі, не допускається до складання МК, і даний модуль йому не зараховується.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (п. 7) від 31 серпня 2018 року.

На передостанньому семінарському занятті з дисципліни проводиться **підсумкова контрольна робота** (2 завдання).

Критерії оцінювання підсумкової контрольної роботи (від 1 до 10 балів за одне завдання)

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми	10 балів;
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	9 балів;
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу	8 балів;
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	6-7 балів;
Відповідь фрагментарна, відображені лише окремі аспекти проблеми	4-5 балів;
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі	2-3 балів;
Відповідь містить значні помилки елементарного рівня	1 бал.

Бали, які отримані студентом на підсумковій контрольній роботі, додаються до балів, набраних студентом за результатами семестрового оцінювання (семінари, модульні контрольні роботи, реферат, есе).

Умовою допуску до підсумкової контрольної роботи (заліку) є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 40 балів (*критично-розрахунковий мінімум*). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт та виконання індивідуальних робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни. **Рекомендований мінімум** для допуску до підсумкової контрольної роботи (заліку) – **48 балів**.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Залік	Підсумкова оцінка
Рекомендований мінімум	24	24	12	60
Максимум	40	40	20	100

Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів. Студент, який набрав суму балів **не менше** встановленого мінімуму залікових балів (60) має право, за погодженням з викладачем, не виконувати підсумкову контрольну роботу. У випадку, коли студент має бажання збільшити кількість балів (але не більше ніж до 100), він складає залік.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва лекції	Кількість годин		
		лекції	семінари	самот. робота
Змістовий модуль 1				
Східна Європа та Росія (X ст. – середина XVIII ст.)				
1	Етнічні процеси в Східній Європі та походження білорусів і росіян.	2	-	3
2	Політичний розвиток князівств Північно-Східної Європи XII-XIII ст.	2	2	3
3	Східна Європа наприкінці XIV – в XVI ст.	2	2	3
4	Громадянська війна в Росії на початку XVII ст.	2	2	3
5	Еволюція самодержавства в XVII ст. – першій половині XVIII ст.	2	1	4
	Реферат з тем ЗМ1	-	-	6
	Модульна контрольна робота		1	3
Змістовий модуль 2				
Східна Європа та Росія (друга половина XVIII – початок XX ст.)				
6	Освічений абсолютизм в Росії в другій половині XVIII ст.	2	2	2
7	Соціально-економічний розвиток Східної Європи в першій половині XIX ст.	2	-	3
8	«Високий» імперський період. Зародження суспільної думки в Росії.	2	2	2
9	Реформи 1860-1870-х рр. та їх значення для Східної Європи.	2	2	2
10	Східна Європа на рубежі століть. Початок Першої світової війни.	2	1	3
	Реферат з тем ЗМ2	-	-	5
	Модульна контрольна робота		1	3
	Підсумкова контрольна робота		2	5
	ВСЬОГО	20	18	50

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – 20 год.

Семінарські заняття – 18 год.

Самостійна робота - 50 год.

Консультація – 2 год.

9. Рекомендована література*:

Основні:

1. **Вітенко М.** Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ, 2013.
2. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001.
3. **Канпелер А.** Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. / пер. з нім. Львів: Вид-во Католицького Українського університету, 2005.
4. **Кляшторний М.Д., Кітов М.Г.** Історія російської політичної думки: посібник. Ніжин, 2016.
5. **Мордвінцев В.** Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). Київ, 2013.
6. **Полещук Т.** Історія Росії XIX – початку XX ст.: Навчальний посібник. Львів, 2008.
7. **Рудько С.О.** Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII – поч. XIX ст.). Острог, 2010.
8. **Хижняк І. А.** Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.
9. **Kivelson V., Suni R.** Russia's Empires. New York: Oxford University Press, 2017.
10. Russian Empire: Space, People, Power, 1700 – 1917. Bloomington: Indiana University Press, 2007.

Додаткові:

1. **Бумблаускас А., Ейдинтас А., Кулакаускас А., Тамошайтис М.** Історія Литви кожному. Київ: ТОВ «Балтія-Друк», 2018.
2. **Бутулис И., Зунда А.** История Латвии. Рига: Jumava, 2010.
3. **Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г.** Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2002.
4. **Ляпіна О.** Утвердження Росії на Кавказі. Київ, 2009.
5. **Мейнандер Г.** Історія Фінляндії. Лінії, структури, переломні моменти / Пер. зі швед. Наталя Іванчук. Львів: ЛА «Піраміда», 2009.
6. Российское законодательство X-XX вв.: Тексты и комментарии: В 9 тт. Москва, 1984-1994.
7. Російський імперіалізм / Упоряд. Т. Гунчак. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010.
8. **Шыбека З.** Нарыс гісторыі Беларусі (1795-2002). Мінск: Энцыклапедыкс, 2003.
9. **Юссіла О., Гентіля С., Неваківі Ю.** Від Великого Князівства до сучасної держави: Політична історія Фінляндії від 1809 р. Київ: Унісерв, 2002.
10. **Black J.A.** History of Modern Diplomacy. London, 2010.
11. **Сиуцо А.** A Contested Borderland. Competing Russian and Romanian Visions of Bessarabia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Century. Central European University Press, 2017.
12. **Haynes R.** Moldova: A History. Bloomsbury Publishing. 2020.
13. **Laur M., Lukas T. (and others).** History of Estonia. Tallinn, 2000. <https://ua1lib.org/ireader/18179321>
14. **Leonard C.S.** Agrarian Reforms in Russia. The Road from Serfdom. New York, 2011.

---

* Використання іншомовної літератури ставить за мету аналітичну роботу студентів з першоджерелами (законодавчі акти, програми політичних партій), ознайомлення з історичним розвитком регіону на основі спеціальних наукових досліджень узагальнюючого характеру.

15. **Lieven D.** Empire: Russian Empire and Its Rivals. New Haven, Yale University Press, 2001.
16. National Romanticism. The Formation of National Movements / Ed. by Trencsenyi B., Kopeček M. Budapest, 2007.
17. **Mankoff J.A.** Russia and the Polish Question, 1907-1917. Nationality and Diplomacy. Yale University, 2006.
18. **Plakans A.** A Concise History of the Baltic States. Cambridge University Press, 2011.
19. **Rolf M.** Rządy imperialne w Kraju Nadwiślanskim. Krolestwo Polskie i cesarstwo rosyjskie (1864-1915). Warszawa, 2016.
20. **Staliunas D.** Making Russians. Meaning and Practices of Russification in Lithuania and Belarus after 1863. Amsterdam, 2007.
21. **Suni R.G.** The Making of the Georgian Nation. Bloomington: Indiana University Press, 1988.